

Rookpluimen

**Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)
nr.19, november 2007**

Rookpluimen 19

10 jaar STIF

Met het eerste korte optreden over het onderwerp fabrieksschoorstenen in Den Haag in 1997 begon het te smeulen. Waar rook is, is vuur, lees: een schoorsteen. Reeds vanaf 1984 verdiepte uw voorzitter zich in schoorstenen.

Het initiatief van Koos Havelaar van de SHIE uit Den Haag om in 1997 de Haagse schoorstenen te inventariseren was de aanleiding om de persoonlijke belangstellingen te verbreden tot een landelijke stichting.

De Federatie Industrieel Erfgoed Nederland wilde het initiatief van beide heren dragen en organiseerde een studiedag in Tilburg over het onderwerp schoorstenen. Er was een grote belangstelling en daarmee voldoende draagvlak om op 9 december tot de oprichting van een stichting over te gaan. De stichting STIF kon haar werkzaamheden beginnen.

Van een eerste voorzichtige start is STIF al snel uitgegroeid tot een alom gewaardeerde stichting, die door deskundigheid veel erkenning geniet bij diverse instanties. Van particulieren tot overheid wist men ons te vinden voor lezingen of voor adviezen. Als bekroning kunnen we de dwarsblik Fabrieksschoorstenen, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg uitgegeven, wel zien. In de afgelopen tien jaar hebben we mee kunnen werken aan de waardering van de schoorsteen

als onderdeel van een gebouw of als vrijstaand object. Wij konden meeliften met een in het algemeen hogere waardering voor het industrieel erfgoed en een verhoogde behoefte aan behoud. Slopen was niet langer de eerste optie. Onze inbreng kon het zetje zijn dat initiatiefnemers nodig hadden om ook de schoorsteen te betrekken of te behouden bij het complex.

Schoorstenen hebben inmiddels hun plaats verworven in monumentenland, van het strijden tegen afbraak wordt het accent nu meer verlegd naar, hoe kunnen we behouden. Ook de kwaliteit van restauratie gaat zwaarder wegen, de tijd van oplappen en hopen op betere tijden, maakt plaats voor duurzaamheid. Goed onderhoud en duurzaam herstellen is van essentieel belang dat is ook gebleken na de instorting van een schoorsteen te Bussum, voorjaar 2007.

Een niet gebruikte schoorsteen kan nu als antennedragers opbrengsten genereren en de aanzichtwaarde van een gebouw met schoorsteen

heeft een dusdanige meerwaarde dat daarvoor middelen beschikbaar komen binnen een totaal restauratiebudget.

Nederland kan nog niet zonder STIF, we gaan streven naar een totaaloverzicht van alle nog bestaande schoorstenen in Nederland en de schoorstenen uit de wederopbouwperiode zullen ook nader worden bekeken.

Arjan Barnard, voorzitter

Mijlpalen

Al geruime tijd voor de oprichting van STIF liepen de huidige bestuursleden rond met het plan een stichting voor fabrieksschoorstenen op te richten. In 1997, enkele maanden na een presentatie van een themanummer over schoorstenen van het kwartaalbulletin *Haagvaarder* van de Stichting Haags Industrieel Erfgoed, werd de daad bij het woord gevoegd en STIF opgericht. Daarmee was een organisatie gecreëerd, die zich kon gaan inzetten voor behoud van de fabrieksschoorsteen. De schoorsteen was lange tijd het stiefkindje van het industrieel erfgoed geweest en eigenlijk nooit goed op z'n waarde geschat. In het navolgende worden een paar belangrijke aspecten waar STIF zich in de 10 jaar van haar bestaan voor heeft ingezet op een rij gezet.

Inventarisatie

Eén van de eerste zaken die door STIF ter hand werd genomen is het (verder) opzetten van een landelijke inventarisatie. Dit gebeurde op basis van twee productielijsten van de voormalige schoorsteenbouwers Canoy Herfkens uit Tegelen en van De Ridder uit Den Haag. Beide bedrijven bouwden samen zo'n 5.500 schoorstenen in het land. Daar kwamen dan nog naar schatting een 4.500 pijpen bij van de 20 andere schoorsteenbedrijven of lokale aannemers en buitenlandse bedrijven.

Tien jaar inventariseren heeft een bestand opgeleverd van circa 700 nog bestaande fabrieksschoorstenen. Hieruit resulteerde een A- en B-lijst, beide opgenomen in het rapport *Fabrieksschoorstenen in Nederland* uit 2005.

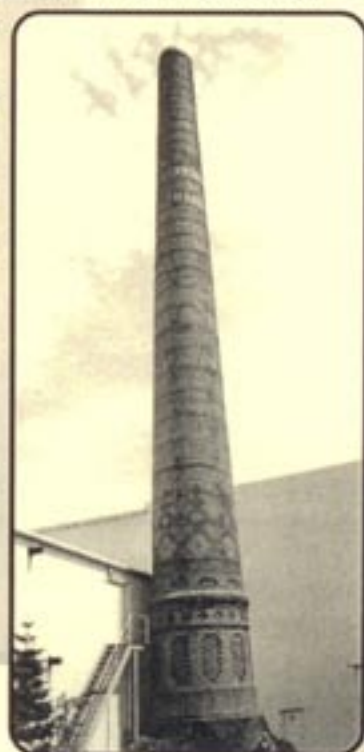
Waardstelling en restauratie

STIF heeft vanaf de oprichting behoorlijk aan de weg getimmerd en zo snel bekendheid gekregen. Daardoor kwamen diverse aanvragen binnen voor waardstelling van schoorstenen van gemeenten en de rijksdienst voor de monumentenzorg. Zo werd in de eerste jaren van haar bestaan advies uitgebracht voor schoorstenen in Ezinge, IJsselstein en Pijnacker. Voor deze laatste gemeente werd ook een inventarisatie gedaan van het totale schoorstenen bestand.

Ook werden vanaf de start ondersteunende acties gevoerd richting organisaties, die zich lokaal inzetten voor een bepaalde schoorsteen. Zo werd in 1998 een ondersteunende brief gestuurd voor de schoorsteen van de NSF in Hilversum. In Schoonhoven ging de betrokkenheid verder. Hier nam STIF het initiatief tot een gesprek met de belanghebbende om een doorbraak te forceren in het voorgenomen plan tot sloop van de Hasco-pijp aan de Lek. Het mocht helaas niet baten, de sloop was niet te stoppen. Dat gold ook voor bijvoorbeeld de markante schoorsteen van Nutricia in Zoetermeer, die ondanks steun van

STIF toch het veld moest ruimen. Ook vonden er gesprekken plaats rond het behoud en de restauratie van de fraaie schoorsteen in Vriezenveen van Jansen en Tilanus. Intussen is de schoorsteen, mede door toedoen van STIF, wel rijksmonument geworden maar de restauratie laat nog op zich wachten. In de loop van 10 jaren zijn er regelmatig brieven verstuurd en gesprekken gevoerd. Vaak ging het om dreigende situaties rond schoorstenen en werd een gemeente hierop opmerkzaam gemaakt.

Dit gebeurde bijvoorbeeld bij de gemeente Eindhoven voor de schoorstenen van de

Philipsenergiecentrale (nu Essent), de gemeente Utrecht voor de Una Centrale en de gemeente Venlo-Tegelen voor de fameuze schoorsteen van de steenfabriek van

Canoy Herfkens.

Ondanks deze met wisselend resultaat afgelopen processen zijn er gelukkig ook veel schoorstenen gerestaureerd. Om een paar markante te noemen de schoorsteen van hotel Arena en de Beurs van Berlage, beide in Amsterdam en de schoorsteen van de steenfabriek in Fortmond. Zeer bijzonder was de combinatie van sloop in Sneek en herbouw in Echten waar bij het gemaal deze schoorsteen werd herplaats die eerst in delen was gezaagd en over water naar Echten werd vervoerd.

Een belangrijke constatering die regelmatig werd gedaan, is dat bij behoud en restauratie van een schoorsteen het vaak een probleem is voor de particuliere eigenaar om het geld bij elkaar te krijgen. STIF bekeek de juridische mogelijkheden en stelde een advies op met als titel: Van wie is de schoorsteen? Hierin wordt de mogelijkheid uiteengezet om de schoorsteen in een stichting tot behoud onder te brengen, zodat fondsen en gemeenten

kunnen worden benaderd. De constructie is al meerdere malen getoetst, maar nog niet concreet toegepast.

Antennes

Het hergebruik van schoorstenen als antennedragers voor telecommunicatiebedrijven heeft van aanvang de aandacht van STIF getrokken. Het kan een financiële oplossing betekenen van de exploitatie van schoorstenen, maar er schuilen ook gevaren in de ophanging van antennes. Door onzorgvuldige plaatsing kan de schoorsteen ook schade oplopen. Daarnaast moet ook het esthetische aspect niet uit het oog worden verloren. Reden genoeg om in 2001 in het kader van de uitreiking van de Klimijzerprijs een symposium te wijden aan dit fenomeen. Al eerder had STIF contact gelegd met de telecomproviders om dit onderwerp onder de aandacht te brengen. Met KPN vonden ver gevorderde besprekingen plaats over de uitbreiding van het netwerk en het gebruik van schoorstenen. Het bedrijf haakte helaas op het laatste moment af.

STIF resultaten 1997 - 2007

Rookpluimen 1 - 18

In elk nummer van Rookpluimen is steeds veel aandacht besteed aan lokale ontwikkelingen. Een keur aan plaatsen passeerde de revue. Een aparte rubriek 'trekbanden' werd hiervoor opgezet. Maar liefst 75 verschillende schoorstenen werden in deze rubriek voor het voetlicht gebracht. Daarnaast kwamen op het voor- en het achterblad allerlei thema's aan de orde en werd aandacht besteed aan de aanmoedigingsprijs Het Klimijzer en de prijswinnende schoorstenen.

Thema's die aan de orde kwamen:

- + het archief van de firma De Ridder (1, 2 en 6)
- + etymologie van het woord schoorsteen (1)
- + het gebruik van de schoorsteen voor plaatsing van telecommunicatiezenders (3, 5, 6 en 7)
- + betonnen schoorstenen (4)
- + de vraag wie is de eigenaar van de schoorsteen (9)
- + archiefstukken van de schoorsteenbouwer Geelen (9)
- + de STIF-inventarisatie voor de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (14 en 16)

techniek, 10^e jrg, nr.1, maart 2001.
Fabrieksschoorstenen in Nederland. Een dwarsblik van monumenten van bedrijvigheid, A.J. Barnard en J.J. Havelaar, Den Haag, 2005 (Rapport in opdracht van de Rijksdienst voor Monumentenzorg)
 STIF-website 2007, www.stif.nl. (in opbouw)

Lezingen STIF

- Bergen op Zoom - Breda
- Boxtel symposium t.g.v. tweede uitreiking Klimijzer - schoorsteen als antennedragers, 2002
- Den Haag (pre oprichting)
- Deventer
- Ezinge
- Hardenberg
- Medemblik, presentatierapport 2005
- Mill
- Tilburg symposium t.g.v. oprichting, 1997
- Veenendaal
- Vriezenveen
- Warfhuizen
- Winterswijk
- Zwolle

STIF-prijs Het Klimijzer

Tweejaarlijks kent STIF een stimuleringsprijs uit aan initiatieven op het gebied van hergebruik, behoud en restauratie van historische fabrieksschoorstenen. Het Klimijzer werd de afgelopen jaren toegekend aan:

- 1999 Rijen - firma Gebroeders van der Steen
- 2001 Boxtel - Van Oerle's band- en damastweverij Sint Oedenrode - Coöperatieve Zuivelfabriek St. Oda
- 2003 Schoonebeek - Stichting Johannes Veldkamp
- 2005 De Lier - tuindersschoorsteen firma Buitelaar
- 2007 IJlst - Stichting Schoorsteen Nooitgedagt IJlst (wordt uitgereikt in 2008)

Publicaties STIF

"De Stichting Fabrieksschoorstenen - STIF", J.J. Havelaar, *Erfgoed van Industrie en*

Colofon

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar. De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van:
 € 15,- voor particulieren
 € 115,- voor bedrijven en organisaties op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v. penningmeester STIF, Hardenberg.

Secretariaat: drs. J.J. Havelaar,
 J. Schorerlaan 72, 2525 ZA Den Haag
 Tel: 070-389 75 08
 Email: fabrieksschoorstenen@hetnet.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF
 Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg
 Tel: 0523-261786, fax: 0523-260867
 Email: barna047@planet.nl